

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

MAATSCHAPPELIJKE VORMING

EERSTE LEERJAAR B

BEROEPSVOORBEREIDEND LEERJAAR

B
Z-35
(1,97)

B

Z-35(1,97)

Maatschappelijke Vorming : eerste leerjaar B, beroepsvoorbereidend leerjaar
/ Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs. - Brussel : Licap,

1997. - 33 S. - (Leerplan secundair onderwijs)

Einheitssacht.: Lehrplan <Belgique> / Gesellschaftskunde / 1997

Literaturverz. S. 31

Erstes Schuljahr B, berufsvorbereitendes Schuljahr

98/1450

Georg-Eckert-Institut BS78

1 223 182 7

**VLAAMS VERBOND VAN HET
KATHOLIEK SECUNDAIR ONDERWIJS**

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

MAATSCHAPPELIJKE VORMING

EERSTE LEERJAAR B

BEROEPSVOORBEREIDEND LEERJAAR

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek -

98/1450

B

2-35(1,97)

MAATSCHAPPELIJKE VORMING

Eerste graad
1B: 3 uur/week
BVL: 2 uur/week

In voege vanaf 1 september 1997

D/1997/0279/035

INHOUD

INLEIDING		7
1	BEGINSITUATIE	7
2	ALGEMENE DOELSTELLINGEN	11
3	ALGEMENE PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN	12
4	LEERPLANDOELSTELLINGEN, LEERINHOUDEN, PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN	14
4.1	Gemeente en situering	14
4.2	Gemeente en stad in heden en verleden	15
4.3	Informatie	17
4.4	Klas en school	19
4.5	Kleding	21
4.6	Mobiliteit	22
4.7	Samenleven	23
4.8	Tijd	24
4.9	Vrije tijd en toerisme	26
4.10	Water	27
4.11	Wonen	28
5	EVALUATIE	29
6	UITRUSTING EN DIDACTISCH MATERIAAL	30
7	BIBLIOGRAFIE	31
8	LIJST VAN DE ONTWIKKELINGSDOELEN	31

INLEIDING

In de gemeenschappelijke basisvorming van het eerste leerjaar B zijn er drie uur maatschappelijke vorming, in het BVL zijn er twee uur. De basisvorming kan aangevuld worden met uren uit het keuzegedeelte.

Dit is een graadleerplan: in principe is er geen verdeling gemaakt tussen het eerste leerjaar B en het BVL. Bij de didactische wenken zijn er nochtans aanwijzingen hieromtrent te vinden. In de school zullen de leraren Maatschappelijke vorming van de eerste graad overleggen wat in het eerste leerjaar B dan wel in het BVL aan bod komt, rekening houdend met

- de logische opbouw,
- de specifieke aard van de leerlingen van het eerste leerjaar B, respectievelijk van het BVL,
- de relatie met andere vakken, zowel AV als TV/PV,
- de actualiteit.

Verder is het goed om weten dat:

- de ontwikkelingsdoelen in de leerplandoelstellingen zijn opgenomen;¹
- doelstellingen en inhouden naast mekaar vermeld staan, zodat onmiddellijk duidelijk is met welke inhouden welke doelstellingen worden nagestreefd;
- de didactische wenken suggesties zijn om de doelstellingen te bereiken.

Leerplandoelstellingen en leerinhouden zijn beide voorwerp van controle door de inspectie. Voor de B-stroom betekent dit dat de school doelstellingen en inhouden bij elke leerling moet nastreven. Het resultaat van dit streven is evenwel geen voorwerp van controle.

In de B-stroom heeft de leraar de nodige vrijheid om, rekening houdend met de specifieke situatie waarin hij lesgeeft en in overleg met de directe collega's, een persoonlijke interpretatie hiervan te geven via zijn jaarplanning. In die zin is dit leerplan een streefplan.

Immers, in 1B en BVL staat de leerling centraal en niet het leerplan dat slechts één van de vele middelen is om het algemeen opvoedingsdoel te bereiken.

1 BEGINSITUATIE

1.1 Toelatingsvoorwaarden voor 1B en BVL

Het eerste leerjaar B is bestemd voor leerlingen die behoefte hebben aan een aangepast onderwijs. Uit de toelatingsvoorwaarden valt af te leiden dat hiermee op de eerste plaats de leerlingen worden bedoeld die het 6de leerjaar van het gewoon lager onderwijs hetzij niet met vrucht, hetzij helemaal niet, hebben beëindigd. In het tweede geval moeten zij 12 jaar zijn uiterlijk op 31 december. Dit geldt ook voor de leerlingen uit het buitengewoon lager onderwijs.

¹ De ontwikkelingsdoelen zijn minimumdoelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die van overheidswege voor dit vak bij de leerlingen moeten worden nagestreefd. Zij zijn opgenomen in punt 8, en (met verwijzing) aangeduid bij de leerplandoelstellingen.

Sommige leerlingen hebben dus doorgaans een achterstand van één of meer leerjaren opgelopen. Na zeven, uitzonderlijk acht jaar lager onderwijs, is de jongere krachtens de leerplichtwet in ieder geval verplicht de stap naar het secundair onderwijs te zetten en dus de lagere school te verlaten vooraleer deze met succes te hebben doorlopen.

Tenslotte kunnen ook leerlingen die wél een getuigschrift van basisonderwijs bezitten (behaald in het gewoon of buitengewoon onderwijs) zo nodig worden opgevangen in een eerste leerjaar B, maar dit pas met het uitdrukkelijk akkoord van de ouders, die vooraf dit advies van het PMS-centrum hebben ontvangen.

Elke leerling die een eerste leerjaar secundair onderwijs heeft gevolgd, mag in het BVL worden toegelaten. We vinden er zowat alle leerlingen van het eerste leerjaar B, samen met een grote instroom van leerlingen uit het eerste leerjaar A. Ook kunnen onder bepaalde voorwaarden leerlingen uit het Buitengewoon Secundair Onderwijs (BuSO), worden toegelaten.

1.2 Kenmerken van de jongeren in 1B en BVL

Reeds uit de toelatingsvoorwaarden blijkt dat de leerlingengroep in 1B zeer heterogeen kan zijn. De leerlingkenmerken bevestigen deze heterogeniteit.

Het is niet eenvoudig "de" eigenheid van deze leerlingen te omschrijven. De hierna vermelde kenmerken worden dan ook best met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd.

Zowat 1 op 10 leerlingen van het eerste leerjaar van de eerste graad zitten in 1B. Heel wat ouders hebben het moeilijk om hun kind naar 1B te zenden, waardoor een aantal leerzwakke of leervertraagde jongeren het secundair niet aanvat in 1B, maar in 1A. Daardoor ook is er in het BVL een grote instroom van leerlingen die geen goede resultaten behaalden in 1A. Deze leerlingen zijn doorgaans iets sterker voor schoolse prestaties dan leerlingen uit 1B, maar anderzijds kunnen ze gedesoriënteerd zijn door (nog eens) een negatieve schoolervaring. Ook daardoor vergroot de heterogeniteit in het BVL.

Kenmerken die gelden voor een grote groep van deze leerlingen

- *Ze zijn gericht op het doen.*
Soms spreekt men van "gedragsintelligentie", d.w.z. ze leren al doende. Ze leren weinig van theoretische uiteenzettingen. Ze leren vooral van het handelen in concrete situaties. Vanuit dit handelen komen ze tot begripsvorming en abstractie.
Dit betekent evenwel niet dat ze voor de uitoefening van hun beroepspraktijk meteen uitblinken in grote vaardigheid en nauwkeurigheid.
- *Zij hebben vooral interesse voor het onmiddellijk bruikbare.*
Hun hele leefwereld, zowel binnen de onderwijstijd als daarbuiten, is afgestemd op onmiddellijke consumptie van wat zij als nuttig, als prettig ervaren. Ze zijn moeilijk te motiveren voor opdrachten die ze nu aanvaarden en waarvan ze pas later resultaat zien. Dit verklaart ook waarom ze hun werk moeilijk kunnen plannen.

- *Zij zijn doorgaans heel spontaan, impulsief en eerlijk.*
Hun reacties op hun eigen ervaringen zijn niet altijd beheerst. Tegelijk zijn ze meestal wel duidelijk en eerlijk in hun gevoelens.
- *Ze zijn vaak aanhankelijk en dankbaar.*
Voor wie hen begrijpt, voor wie met hen op weg gaat, tonen ze duidelijk hun aanhankelijkheid en hun dankbaarheid.
- *Hun intelligentie is eerder beperkt.*
Zij verwerken moeilijk grote leerstofgehelen. Memoriseren, verbanden leggen, besluiten trekken is niet eenvoudig. Transfer van het ene vak naar het andere, van geleerde leerstof naar praktische toepassing is niet vanzelfsprekend.
- *Hun schoolverleden verliep niet vlot.*
Daardoor vertonen sommigen een aversie tegenover het schoolse leren. Hun moeilijk gedrag is er vaak een uiting van.
- *Zij hebben een geringe verbale vaardigheid.*
Het onderwijs steunt traditioneel heel sterk op het verbale zodat leerlingen met een beperkte taalvaardigheid bijzondere moeilijkheden ervaren.
- *De taakspanning en/of de taakgerichtheid is vaak klein.*
Als deze leerlingen aan opdrachten werken is het voor hen (en voor de leraar) een hele klus om tot het einde vol te houden. Zeker wanneer moeilijkheden binnen de opdracht opduiken, haken ze gemakkelijk af.
- *Hun oriëntering in tijd en ruimte is beperkt.*
Het onderwijs doet zeer veel beroep op begrippen en op vaardigheden in verband met tijd en ruimte. Leerlingen die hierbij minder goed functioneren, ervaren geregeld moeilijkheden. Het ontbreekt hen in het algemeen vaak aan goede en duidelijke structuren.
- *Hun zelfvertrouwen is niet groot.*
Een aantal negatieve ervaringen hebben ervoor gezorgd dat de opgroeiende jongeren eerder weinig zelfbevestiging mochten ervaren. Zij voelen zich hierdoor vaak diep ongelukkig. Onbewust verlangen en streven ze naar bevestiging.
- *Het vlot sociaal functioneren wordt bemoeilijkt door egocentrisme.*
Door gebrek aan zelfbevestiging, vaak samengaan met het niet voldoende kunnen relativeren van situaties, geven zij sterker dan andere jongeren van hun leeftijd de indruk louter op zichzelf gericht te zijn.
- *Sommigen missen een ondersteunende thuis.*
Doordat de ouders het te druk hebben, vroeger zelf problemen hebben gehad met het instituut, school of een te grote afstand tot de school ervaren, krijgen niet alle leerlingen de hulp en interesse die nodig zijn.

- *Een deel van de leerlingen komt uit de minder begunstigde sociale klasse.*
Zij dragen de kenmerken van deze cultuur, die in een aantal aspecten sterk verschillend is van de gewone schoolcultuur. Dit vermindert hun studiekansen.

1.3 Start van een continuüm

Belangrijk is dat de leraar in deze eerste leerjaren van het secundair onderwijs reeds oog heeft voor de ontwikkeling van een leerling die zich in de loop van de volgende 6 of 7 jaren ontwikkelt tot een jongvolwassene. Dit houdt in dat vanaf het eerste moment gestreefd wordt naar verzelfstandiging. Enkele concrete voorbeelden:

- de klasaankleding zal misschien aanvankelijk sterk bepaald zijn door de leraar. Maar al snel worden leerlingen voor keuzes gesteld, wordt hun inbreng gevraagd, zullen zij mee mogen bepalen;
- het groepswork krijgt reeds onmiddellijk kansen, maar de leraar zal voorzien dat er ook hier groei is (over gans het secundair onderwijs) van vrij sterk geleide taken naar meer open opdrachten.

Dit houdt ook in dat men van meet af aan werkt aan de vorming van de leerling tot een weerbare, sociaal geëngageerde, actieve, arbeidsgerichte jongvolwassene die optimaal op de arbeidsmarkt kan functioneren en aan de samenleving kan participeren en dit vanuit een christelijk geïnspireerde levensvisie.

Alle leerinhouden van dit leerplan, om het even of het om kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes gaat, moeten gezien worden als middelen om deze doelen bij elke leerling na te streven.

1.4 Consequenties naar de leraar in 1B en BVL

De leraar in 1B en BVL kiest voor een didactiek aangepast aan deze leerlingen.

De leraar zal zich voortdurend willen nascholen, teneinde zijn deskundigheid verder te verhogen: via lectuur, gesprekken over pedagogisch-didactische onderwerpen, systematische nascholing ...

De leraar wil samenwerken met collega's teneinde de vorming en de begeleiding van de leerlingen te optimaliseren.

De didactische aanpak in de lessen gaat uit van het leerlingenprofiel. Daarom zal de leraar:

- de leerlingen leren kennen en aanvaarden om begeleidend en onderwijzend met hen op weg te gaan;
- haalbare en duidelijke doelen bij onderwijs en begeleiding vooropstellen;
- eenvoudige, voor de leerlingen begrijpbare taal hanteren;
- lesstrategieën aanwenden die uitgaan van de beginsituatie van de leerlingen;
- de lesbetrokkenheid van de leerlingen alle kansen geven;

- goede studiegewoonten stimuleren die deze leerlingen ten dienste kunnen staan;
- aanzetten geven tot het zelfstandig verwerken van de leerstof aangepast aan deze leerlingen: in de eerste plaats in de klas zelf, eventueel ook thuis;
- zorgen voor aangepaste didactische uitrusting.

De leraar zal ook inzicht hebben in de huidige maatschappelijke gegevenheid. Daarom zal hij:

- de cognitieve doelen kritisch bevragen en ruim tijd vrijmaken voor het realiseren van vaardigheden en attitudes;
- voorrang geven aan leerstrategieën meer dan aan de oplossingen;
- structuren en duidingen bespreekbaar stellen en voorleven;
- streven naar een positieve spiritualiteit ten aanzien van het leven (het individuele, het sociale en het beroepsleven);
- de leerlingen in contact brengen met zinvolle sociaalgerichte mogelijkheden van engagement, en met mogelijkheden tot persoonlijke verrijking.

2 ALGEMENE DOELSTELLINGEN

Maatschappelijke vorming heeft fundamenteel te maken met de wijze waarop deze leerlingen de realiteit ervaren. Die realiteit heeft drie grote aspecten:

- het sociale karakter van de mens. Een volwaardig menselijk bestaan is slechts mogelijk als men tot een "goede" deelname aan de gemeenschap komt. Dit geldt evenzeer voor de realisatie van de eigen bestemming in de meest diepe en religieuze zin;
- de typische problemen die zich overal en altijd stellen waar de mens het leven in gemeenschap tracht te realiseren. Het betreft hier problemen van macht en vrijheid, van het vastleggen van spelregels, van gelijkheid en ongelijkheid, van rechtvaardigheid, van samenwerking en conflict, van waarden en belangen, van orde en contestatie;
- de instellingen en structuren die de samenleving (of delen ervan) in feite regelen, ten goede of ten kwade: het gezin, het economisch systeem, het politiek systeem, de kerken, de gemeente, het onderwijssysteem, de gezondheidszorg, enz.

Maatschappelijke vorming is dus meer dan vorming tot een aantal sociale deugden zoals dienstvaardigheid, eerlijkheid en naastenliefde. Ze beperkt zich niet alleen tot vorming in sociale relaties. In elk van de hierboven genoemde aspecten wil maatschappelijke vorming het nodige inzicht bevorderen, bepaalde houdingen ontwikkelen en de nodige vaardigheden bijbrengen.

Om dit te realiseren worden onderstaande algemene doelen nagestreefd:

- 1 Inzicht verwerven in maatschappelijke verschijnselen en mechanismen.
- 2 Vaardigheden en attitudes verwerven om in de maatschappij zinvol en weerbaar te functioneren.
- 3 Maatschappelijke betrokkenheid ontwikkelen.
- 4 Zijn tijd ordenen, plannen en juist inschatten.
- 5 Historisch bewustzijn ontwikkelen.
- 6 Zich oriënteren in de ruimte.
- 7 De relatie tussen de mens en de ruimte die men benut observeren, ontleden en verklaren.

3.1 Een school wil haar leerlingen méér meegeven dan louter vakkennis. Haar intentieverklaring in dit verband is te vinden in het opvoedingsproject, waarin ook waardeopvoeding en christelijke duiding zijn opgenomen.

Een vakleraar in een school van het katholieke net zal geen ander Nederlands, geen andere wiskunde geven dan zijn collega's. Wel heeft hij de taak om, waar de kans zich voordoet, naar het opvoedingsproject of een aspect daarvan te refereren. Als (mede)drager van het christelijk opvoedingsproject is hij alert voor elke kans die het school- en klasgebeuren biedt om de diepere dimensie aan te reiken. Vele vakken bieden op een of andere manier kansen daartoe. Hoe meer de leraar de leerlingen persoonlijk kent, hoe meer hij zal aanvoelen wanneer er openheid is om met de leerlingen door te stoten naar zins- en zijnsvragen.

3.2 Bij de oprichting van het eerste leerjaar B werd geen afzonderlijk vak Aardrijkskunde of Geschiedenis voorzien. Het ligt wel in de bedoeling de noodzakelijk geachte aardrijkskundige en geschiedkundige gegevens, maatschappelijke inzichten en leertechnieken aan te bieden doorheen het vak Maatschappelijke vorming. Daarbij komt ook een dringende vraag naar een ernstige, doordachte coördinatie met andere vakken, onder andere met Nederlands, wiskunde, wetenschappen, godsdienst ...

3.3 In een les Maatschappelijke vorming moet de aanpak van en de gezichtshoek van waaruit het gekozen onderwerp behandeld wordt, een eigen, specifiek karakter hebben. Dus geen spreekbeurt en allerminst een les, waarbij na verhaal of lezing, de uitleg volgt van moeilijke woordjes.

3.4 Lessen Maatschappelijke vorming moeten vooral “doe-lessen” worden, het verbale gedeelte mag er niet te lang duren.

Belangrijk is dat de leerlingen de werkelijkheid waarin ze leven, leren bekijken

- met een aardrijkskundig oog, dit wil zeggen met een oog voor de bezetting van de beschikbare ruimte rondom zich met daarin de aanwezigheid van andere mensen, elk met hun eigen doelgerichte activiteiten;
- met een geschiedkundig oog, dit wil zeggen dat ze stilaan leren zien en beseffen dat er een heden, een verleden en een toekomst is; dat, kort gezegd, de dingen veranderen in de loop der tijden;
- met een maatschappelijk oog, dit wil zeggen dat ze geleidelijk aan inzicht verwerven in onze maatschappij, waarin ze zich weerbaar moeten leren opstellen.

3.5 Onderhand weet iedereen wel dat het inzicht en de capaciteit tot inzicht in een eerste leerjaar B niet mag overschat worden. De mogelijkheden om goede funderingen te leggen, leidend tot inzicht, mogen niet verwaarloosd worden. Daarom vragen leerinhoud en leermethodes een ernstige aanpak. Er wordt nadruk gelegd op het werken met kaarten, bevolkingstabellen, illustraties aangaande plaatselijke toestanden, het verkeer, uitstappen in de schoolomgeving en enkele gesprekken met beroepsmensen enz. Aan de basis van deze keuze ligt de overtuiging dat het verwerven van leertechnieken en de omgang met documenten de leervertraagde en leerzwakke leerlingen beter in staat kan stellen om zich in de maatschappij te engageren.

3.6 Met en op hun kaarten, met en op hun tabellen moeten de leerlingen werken. Goed geleide zelfactiviteit is één van de gulden regels bij de aanpak van die leerlingen. Met die methodes bestaat een zekere kans dat de leerlingen opnieuw wat succes ervaren in hun “studie”, waardoor ze een (nieuwe) stimulans krijgen.

3.7 Indringend en doelgericht gebruik van audiovisuele middelen is een hoog geprezen maar, jammer genoeg, onvoldoende gebruikte werkmethode. Vanuit audiovisuele middelen (in de breedste zin van het woord) moeten nieuwe begrippen gesticht of verkeerd begrepen zaken op punt worden gezet. Het gebruik van transparanten maakt het klassikale “voortonen” en verbeteren tot een voor iedere leerling bereikbare en - voor de leraar - graag gedane zaak. En daarbij krijgt de documentatie die de leerlingen als voortraak bijeenbrengen een eervolle plaats tussen het, door de leraar gebruikte, didactisch materiaal.

3.8 In het verloop van een les waar aanschouwing en activiteit een grote rol spelen, is het noodzakelijk een grote **afwisseling van les- en werkmomenten** na te streven. Boeiende presentatie, ontleding van beelden, oefenmomenten, rollenspel, persoonlijk opzoekingswerk, klassengesprek, vastzetten in werkmap of oefenschrift zijn zoveel mogelijkheden die binnen eenzelfde lesuur kunnen voorkomen.

3.9 Gezien het heterogene peil van de leerlingen is individualisatie een noodzaak. De aller-eerste vorm van individualisatie bestaat erin er voor te zorgen dat in elke les alle leerlingen aan bod komen. Verder vraagt een goed begrepen individualisatie om een reeks extra oefeningen, een reeks uitdiepingsoefeningen.

3.10 Het is van groot belang voor de samenhang van ons onderwijs, dat elke leraar op de hoogte is van wat collega's in andere vakken doen. Een verwijzing van de ene vakleraar naar de lessen van een collega laat de leerlingen aanvoelen dat de verschillende vakken van een schoolweek onderling samenhangen en dat ze uiteindelijk gaan over dezelfde werkelijkheid. Meer nog dan voor de vakken afzonderlijk is de ingesteldheid van over-het-eigen-muurtje-kijken noodzakelijk wil men ernstig werk maken van vakoverschrijdend werk. Hoewel het werken aan vakoverschrijdende eindtermen in wezen de verantwoordelijkheid is van de school als geheel, moet elke vakleraar zich de vraag stellen of en hoe hij daar vanuit zijn eigen vak kan toe bijdragen. De visie die de school ontwikkelt op **Leren leren** bijvoorbeeld, kan voor elk vak in elke les geconcretiseerd worden. Daarbij zullen bepaalde eindtermen in het ene vak vaker aan bod kunnen komen dan in het andere, maar ook hier moet de leerling voelen dat wat hij bij de ene leraar leert, ook bruikbaar is in een ander vak.

Zo zal in Mavo de eindterm LELE 7 (o.a. betreffende het gebruik van een register en van audiovisuele middelen, denk aan kaarten) ter sprake komen, maar ook andere vaardigheden kunnen expliciet aan de orde gebracht worden.

Sociale vaardigheden zijn in Mavo geen vakinhouden, maar de omgang met een klas en de interactie tussen de leerlingen scheppen elke les opnieuw mogelijkheden om op een van de eindtermen rond sociale vaardigheden in te spelen.

Verschillende eindtermen betreffende **Milieueducatie (MIED)**, **Opvoeden tot burgerzin (BUZI)** en **gezondheidseducatie (GEED)** kunnen ter sprake gebracht worden in de lessen Mavo. In de didactische wenken bij de verschillende onderdelen vindt u de verwijzingen terug. Het is de bedoeling ondersteunend te werken ten aanzien van de aanpak van de school: de lessen Mavo kunnen een aanzet geven tot ruimere werkvormen, bv. een themadag of een project voor meerdere klassen; of de lessen kunnen aanvullend werken en op hun beurt aansluiten bij wat tijdens een project geleerd werd.

4 **LEERPLANDOELSTELLINGEN, LEERINHOUDEN, PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN EN DIDACTISCHE MIDDELEN**

4.1 **Gemeente en situering**

	LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN
1	De naam van een gemeente kennen.	Woon- en schoolgemeente
2	De naamborden van een gemeente, van een centrum, van een woonerf herkennen. (21)	De naamborden
3	Begrippen in verband met ruimte hanteren. (17)	Wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, regio, land, continent, zee
4	Het stratenplan van een gemeente of stad gebruiken. (24)	Gemeente- of stadsplan, indeling, legende, gebouwen, straten ...
5	Zich oriënteren aan de hand van een gemeente- of stadsplan. (20)	Oriëntatie aan de hand van gemeente- of stadsplan
6	Informatie halen uit wegwijzers, pictogrammen, informatieborden. (21)	Verkeersborden, wegwijzers, infoborden, pictogrammen
7	Op een kaart een gemeente situeren in een ruimere omgeving. (25)	Situering van een gemeente
8	De legende van een kaart of van een stadsplan lezen. (20)	De voornaamste symbolen van de legende
9	Het register van een kaart of atlas gebruiken.	
10	Op een kaart enkele belangrijke plaatsen uit de omgeving situeren. (19)	

11	Windrichtingen op een kaart aanduiden.	De hoofdwindrichtingen (N., O., Z., W.) en tussenwindrichtingen (N.O., Z.O., N.W., Z.W.)
12	Met een kaart de ligging van aangrenzende gemeenten bepalen ten opzichte van de eigen gemeente of stad volgens de windrichtingen. (20, 25)	Aangrenzende gemeenten ten noorden, ten oosten, ten zuiden, ten westen

DIDACTISCHE WENKEN

3	Bekijk dit als: mijn gemeente, deel van een regio, provincie, land ...	
5	Dit kan best gebeuren door opdrachten buiten de school.	
7	Gebruik een bestuurlijke kaart of een wegenkaart.
Vooral de woon- en schoolgemeenten van de leerlingen komen aan bod.	
8	Gebruik een eenvoudige kaart, een atlas, een stads- of gemeenteplan.	
9	Vertrek van een eenvoudig register waarbij de verwijzing gegeven wordt met letters en cijfers.	
10	Met plaatsen wordt hier onder meer bedoeld: gemeenten, historische of economische plaatsen in de regio, in Vlaanderen, in België.
Bouw een gradatie in.	
11	Gebruik enkel kaarten met het noorden bovenaan.
De voorstelling van de hoofd- en tussenwindrichtingen op een windroos kan een handig hulpmiddel zijn.	
12	Beperk de situering tot de hoofdwindrichtingen en gebruik een windroos.
Een bestuurlijke kaart met de grenzen van de gemeenten kan hier gemakkelijker zijn om de ligging te bepalen volgens de windrichtingen.
Ook op de speelplaats kunnen situeringsopdrachten worden uitgevoerd met behulp van kompas en windroos.	

4.2 Gemeente en stad in heden en verleden

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

1	Inzicht hebben in de samenstelling van de bevolking van een gemeente of een stad.	Inwoners van de gemeente, bevolkingstabellen, identiteitskaart
2	Verschillende groepen in een multiculturele samenleving onderscheiden. (2)	Verschillende groepen in onze multiculturele samenleving
3	Respectvol leren omgaan met de verschillende groepen in de multiculturele samenleving van een gemeente of een stad. (3)	

4	De factoren opnoemen die de bevolkingstoename of -afname bepalen.	Geboorte, inwijking, sterfte, uitwijking
5	Weten dat deze gegevens in het bevolkingsregister genoteerd worden.	Bevolkingsregister
6	Bevolkingstoename of -afname berekenen.	Bevolkingsaantal van twee verschillende jaren Bevolkingsaangroei en -afname
7	Oorzaken van bevolkingstoename of -afname opnoemen.	Enkele oorzaken
8	Enkele factoren opnoemen die tot het ontstaan van een gemeente of een stad hebben geleid. (29)	Enkele factoren van het ontstaan van gemeente of stad
9	Enkele mijlpalen uit de geschiedenis van een gemeente of een stad opnoemen.	Mijlpalen uit de geschiedenis van gemeente of stad
10	Deze mijlpalen aanduiden op een tijdsband.	
11	In een gemeente of een stad sporen uit het verleden herkennen en verklaren. (30)	Sporen uit het verleden
12	De voornaamste functies van een stad opnoemen. (31)	De functies van een stad
13	Enkele voor- en enkele nadelen van het stadsleven verduidelijken. (31)	Een aantal voor- en nadelen van het stadsleven

DIDACTISCHE WENKEN

Verwezenlijk de doelen liefst met voorbeelden van de schoolgemeente of van een stad die de leerlingen goed kennen.

- 1 De keuze van een gemeente of een stad kan ook om doelstellingen inzake de multiculturele samenleving (doel 2) te realiseren.
- 3 Concretiseren kan via een multicultureel thema, een levende getuige in de klas. Zie ook BUZI 3 en SOVA 16!
- 4 Gebruik hiervoor de gegevens van de burgerlijke stand, overlijdensberichten, geboortemeldingen, krantenartikels ...
- 6 Neem twee jaartallen waarbij een duidelijk verschil te berekenen valt.
- 7 Zoek samen naar mogelijke oorzaken van bevolkingstoename of -afname: fabriekssluiting, nieuwe verkaveling, veroudering van de bevolking, nabijheid van openbaar vervoer of autowegen ...

- 8 Neem als uitgangspunt de geschiedenis van de schoolgemeente. Om de ontstaansgeschiedenis beter tot uiting te laten komen, kan men ook een stad uit de omgeving nemen.
- 10 De aanduiding op de tijdsband kunnen jaartallen of een langere periode zijn.
- 11 Kies een beperkt aantal sporen uit het verleden, gemakkelijk te herkennen en te situeren door de leerlingen: historische gebouwen en monumenten ...
- 'Onder verklaren' wordt hier verstaan: situeren in de tijd en de functie van het gebouw, monument of voorwerp geven.
- 12 Bespreek de functies van de hedendaagse stad.
- 13 Beperk je tot de voornaamste en voor de leerlingen de meest in 't oog springende voor- en nadelen.

4.3 Informatie

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHouden

1	Eenvoudige historische bronnen raadplegen. (13)	Informatie over het verleden dankzij - levende getuigen - geschreven bronnen - archeologische bronnen
2	De boodschap van een eenvoudige bron achterhalen.	
3	Informatie opzoeken over verschillen tussen vroeger en nu, hier en elders. (14)	Verschillen in tijdsbesteding - vroeger en nu - hier en elders
4	Eenvoudig bronnenmateriaal uit een andere tijd met hun eigen leven vergelijken. (15)	Bronnenmateriaal over het dagelijks leven, vroeger en nu
5	Kritische zin ontwikkelen bij het omgaan met historische informatie. (16)	
6	Informatie verzamelen over een actuele gebeurtenis. (35)	Een actuele gebeurtenis:
7	Een actuele gebeurtenis in tijd en ruimte situeren. (36)	- wat? - waar? - wanneer?
8	Hun eigen mening over een actuele gebeurtenis verduidelijken. (37)	Verschil tussen feit en mening
9	Een aantal eigentijdse informatiekanalen opnoemen.	

10	Het ontstaan van een aantal belangrijke informatiekkanalen in de tijd ordenen. (12)	
11	Met een voorbeeld aantonen dat de waarneming van een gebeurtenis beperkt en subjectief is.	
12	Aantonen dat de informatie onvolledig, subjectief en verdraaid kan doorgegeven worden.	
13	Werkelijke en fictieve informatie van elkaar onderscheiden.	
14	De hoofdpunten uit een (jeugd)krant of een (jeugd)journaal aanhalen.	
15	Een idee hebben van de manier waarop een bericht ons bereikt.	De weg van het nieuws
16	Soorten nieuws van elkaar onderscheiden.	Soorten nieuws:
- regionaal nieuws
- nationaal nieuws
- Europees nieuws
- wereldnieuws

DIDACTISCHE WENKEN

Dit onderwerp wordt best behandeld in het BVL.

Uitgangspunt van deze doelstellingen is de veelheid van informatie waarmee de leerlingen overstelpt worden via verschillende kanalen. Het is de bedoeling om hen te leren deze informatie te beoordelen op haar waarde en de invloeden ervan op hun eigen gedrag te onderkennen.

1-2	Werken met duidelijk visueel materiaal en getuigenissen van nog levende personen wordt aanbevolen.
Realiseer deze doelstellingen bij voorkeur geïntegreerd in een bepaald thema, zoals bijvoorbeeld met kleding, woning, mobiliteit, gemeente, school.
4-5	Bekijk verschillen in tijdsbesteding en in het dagelijks leven vanuit de leefwereld van de leerling.
Vergelijk bijvoorbeeld de dagindeling van een leerling nu met een vroegere periode; in hun omgeving, met een totaal andere omgeving.
Het "dagelijks leven" kan aan bod komen in verschillende thema's.
6-7-8	Vergelijk verschillende soorten bronnen met elkaar.
9	Eigentijdse informatiekkanalen zijn onder andere:
- geschriften: boek, krant, tijdschrift;
- geluiden: radio, cd ...

- beeld en geluid: tv, film, video, cd-rom, internet ...
- 10 Neem hier onder andere:
 - het schrift,
 - de drukkunst,
 - de telegraaf,
 - de telefoon,
 - de radio,
 - de televisie,
 - de computer.
- 11-12 Vertrek van een gebeurtenis die de leerlingen zelf beleefd hebben. Laat hen hierover zelf een verslagje maken en vergelijk de resultaten met elkaar.
- 13 Vergelijk bijvoorbeeld een documentaire met een speelfilm of een informatieve tekst met een jeugdboekfragment. Werk in coördinatie met de leraar Nederlands.
- 16 In een cognitief sterkere klas kan ook de volgende indeling worden besproken:
 - politiek nieuws,
 - economisch nieuws,
 - cultureel nieuws.

4.4 Klas en school

	LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHouden
1	Naam en voornaam van de klasgenoten kennen.	Kennismaking met de leerlingen van de klas
2	De verschillende nationaliteiten binnen de klas, de school vaststellen. (23)	Begrip nationaliteit Nationaliteiten in de klas, de school
3	Gegevens invullen in een tabel.	De verschillende gegevens: naam van de leerling, naam van de gemeente, het vervoer van de leerlingen naar school, de tijd nodig voor vervoer, de nationaliteit
4	Gegevens ordenen op diverse manieren.	
5	Gegevens weergeven op een voorbereid staafdiagram. (23)	Staafdiagram waarbij de verdeling en de elementen van de X- en Y-as zijn gegeven
6	Het aantal leerlingen per nationaliteit weergeven op een staafdiagram. (23)	Het aantal leerlingen per nationaliteit Een staafdiagram
7	De landen overeenstemmend met de diverse nationaliteiten aanduiden op een wereldkaart. (23)	Landen op de wereldkaart

8	De plattegrond van de klas weergeven op geruit papier.	Plattegrond van de klas Symbolen voor deuren, ramen, tafels, stoelen, kasten, bord ...
9	Zijn weg in de school vinden.	Oriënteringsoefening in realiteit en op een plattegrond De voornaamste lokalen van de school
10	Weten waar de blusapparaten hangen.	De plaats van de blusapparaten
11	Informatie halen uit pictogrammen, informatieborden en wegwijzers. (2I)	Info en pictogrammen op blusapparaten, schema's van plattegrond, pictogrammen
12	De weg kennen naar de verzamelplaats bij eventuele brand. (2I)	De opgelegde weg naar de verzamelplaats
13	Zijn rechten en plichten kennen in de school. (I)	Bestuur en organisatie van de school, de klassenleraar, de agenda, het schoolreglement ...
14	Een kalender hanteren om de schoolgebeurtenissen in de tijd te situeren en om de tijd tussen de gebeurtenissen correct te bepalen. (10)	Begin- en eindtijden van de lessen, lessenrooster, voorbeelden van week- en jaarkalender ...

DIDACTISCHE WENKEN

Dit is een geschikt thema voor het eerste leerjaar B, liefst bij de aanvang van het schooljaar. De benadering van dit thema gebeurt vanuit de eigen klas, eigen school, de school- en woongemeente van de leerlingen.

- 2 Zie ook BUZI 3 en SOVA 16.
- 4 Dit is een voorbereidende oefening op het maken van een diagram.
- 5 Werk in coördinatie met leraar wiskunde.
- 6 De leerlingen maken hier zelf de keuze tussen stijgende of dalende orde.
- 8 Neem een aangepaste schaal. Werk in coördinatie met de leraar wiskunde/TO.
- 10-12 - In samenspraak met de verantwoordelijke voor veiligheid en gezondheid op school kan een evacuatieoefening worden gepland.
- Eventueel wordt de werking van de brandblusapparaten aangeleerd.
- 11 Pictogrammen: werk in coördinatie met TO.
- 13 Hier kan men ook SOVA 1 en 2 bij behandelen.

4.5 Kleding

	LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN
1	Verbanden leggen tussen kleding en tijd.	Kleding in de tijd
2	Verbanden leggen tussen kleding en ruimte.	Kleding op andere plaatsen
3	Verbanden leggen tussen kleding en maatschappelijke groep. (5)	Kleding en maatschappelijke groep
4	Voorbeelden geven van de samenhang tussen kleding en sociale gebeurtenissen.	Specifieke kleding: huwelijk, begrafenis, communiefeest, vakantie, sport ...
5	Leren kritisch zijn tegenover de eigen kleding en die van de medeleerlingen. (5)	
6	Leren rekening houden met andere opvattingen rond kleding en zich hoeden voor vooroordelen. (7)	
7	De invloed van reclame, media, mode en muziekcultuur aantonen in de keuze van de kleding.	Invloed van reclame, van media, van mode en cultuur, van muziek Van trendsetter tot volger
8	Bewust zijn van prijs en prijsverschillen inzake kleding. (34)	
9	Informatie halen uit pictogrammen op labels in kleding. (21)	Pictogrammen, etiketten
10	De herkomst van kleding aflezen van labels.	
11	De landen van herkomst plaatsen op de wereldkaart. (23)	Plaatsen op de wereldkaart
12	Weten dat de productie van kleding als bron van inkomen hier en elders in de wereld verschilt. (5)	Lagelonenlanden, uurlonen, kinderarbeid ...

DIDACTISCHE WENKEN

Dit onderwerp hoort bij voorkeur thuis in het BVL.
Uitgangspunt is hier de kledij van de leerlingen in de klas.

Jongeren van andere culturen kunnen een bron van inspiratie vormen.

Andere bronnen zijn:

- vaktijdschriften,
- reclamefolders,
- NCOS-uitgaven,
- UNICEF-uitgaven,
- tijdschriften over mode en modern leven,
- krantenartikels (bv. in verband met kinderarbeid).

- 1 Kies een bepaalde periode uit om mee te vergelijken.
- 2 Vergelijk de functie van kleding hier en elders ter wereld.
- 5-6-7 Onderzoek hier wie er bepaalt hoe iemand gekleed gaat. Verwijs ook naar SOVA 1 en 2.
- 8 De nadruk ligt hier op de prijs-kwaliteitsverhouding van kleding.
- 9 Pictogrammen lezen: werk in coördinatie met de leraar TO.
- 12 Vergelijk en bespreek de productie van kleding in lagelonenlanden, landen met kinderarbeid en de effectieve verkoopprijs ervan in de westerse wereld.

4.6 Mobiliteit

	LEERPLANDOELSTELLINGEN	LEERINHOUDEN
1	Weten op welke wijze klasgenoten naar school komen.	Vervoermiddel, afstand
2	Gevaarlijke verkeerssituaties in de buurt van de school aanduiden. (26) (GEED 9)	
3	Het verkeersreglement voor voetgangers en fietsers voldoende kennen om zich veilig te verplaatsen. (21) (GEED 10)	Verkeersreglement voor fietsers en voetgangers
4	Weten hoe hun gedrag aan te passen aan die gevaarlijke verkeerssituaties. (26)	Hoffelijkheid en veiligheid in het verkeer
5	Aan de hand van een controlekaart nagaan of de fiets wettelijk in orde is.	Veiligheidsnormen voor fietsen
6	Enkele vormen van openbaar vervoer en van privé-vervoer opnoemen.	Openbaar vervoer: trein, bus, tram, metro ... Privé-vervoer: fiets, bromfiets, auto ...
7	Weten welke vormen van openbaar vervoer in eigen omgeving voorkomen.	

8	Een eenvoudige reisweg met het openbaar vervoer uitstippelen. (8, 9)	Uurtabellen of andere informatiebronnen Vertrek, route, prijs ...
9	Enkele voor- en nadelen van openbaar vervoer en van privé-vervoer met elkaar vergelijken.	Voordelen en nadelen van het openbaar vervoer en van het privé-vervoer
10	Voorbeelden geven van andere vormen van vervoer - vroeger, - elders, - in ontwikkeling. (10)	Vroeger: postkoets, stoomlocomotief, eerste auto, loopfiets ... Elders: veerboten, riksja, overbevolkte autobussen in dichtbevolkte steden, dieren in onherbergzame streken In ontwikkeling: TGV, nieuwe vliegtuigtypes ...
11	Enkele mobiliteitsproblemen opnoemen en een voorstel tot oplossing formuleren.	Mobiliteitsproblemen in eigen omgeving: - actuele - toekomstige

DIDACTISCHE WENKEN

- 2 Observeer de verkeerssituatie ter plaatse, eventueel aan de hand van opdrachten of van een vragenlijst. Vergeet niet GEED 8 hierbij te betrekken.
- 3 Beperk je tot de belangrijkste verkeersborden, de basisregels in verband met de voorrang van rechts en de bevelen van bevoegde personen. Zie ook GEED 9.
- 4 Voorbeeld: gevaarlijk kruispunt in de omgeving van de school veilig oversteken.
- 5 Werk in coördinatie met:
 - Nederlands, in verband met de juiste benaming van de fietsonderdelen;
 - de plaatselijke politie voor de fietsencontrole.
- 8 Werk rond vervoer dat in eigen omgeving voorkomt, zoals:
 - bus: vertrek- en eindstation, aansluiting bus/trein, biljet, lijnkaart ...
 - trein: bezoek aan het station, treinaanwijzingsbord (scherm) lezen, go-pass, reductiekaart voor grote en jonge gezinnen, soorten treinen.
 - tram: metro, meerrittenkaart ...
- 10 Indien mogelijk het openbaar vervoer in eigen omgeving gebruiken.
Concretiseer in eigen omgeving, bijvoorbeeld een bezoek aan een plaatselijk museum.

4.7 Samenleven

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

1	Besef hebben van de verschillende rolverwachtingen jongens - meisjes en zich daar weerbaar tegenover stellen. (6)	Rolverwachtingspatronen

2	Leren respectvol omgaan met verschillen in onze multiculturele samenleving. (3)	Rolverwachtingspatronen in andere culturen
3	Respect en waardering opbrengen voor de meningen van andere leerlingen. (2)	
4	Enkele rechten van de mens kunnen opnoemen en leren opkomen voor de eerbiediging van deze rechten. (4) (SOVA 8)	- 'De rechten van de mens' - 'De rechten van het kind' - Sociale rechtvaardigheid

DIDACTISCHE WENKEN

- 1 Vergelijk bijvoorbeeld het speelgoed jongens - meisjes, huishoudelijke taken. Zie ook de module Balans (Vlor-project Diversificatie).
- 2 Zie ook BUZI 3 en SOVA 16.
- 3 Dit komt wellicht tot uiting in de bespreking van de rolpatronen.

4.8 Tijd

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

1	Begrippen in verband met tijd hanteren. (11)	Tijdsbegrippen: tijdstip, tijdsduur, vroeger, nu, later, uur, dag, week, maand, jaar, generatie en eeuw
2	Weten waar de indeling in dagen, in maanden en in jaren vandaan komt.	Herkomst van tijdsindeling in dagen, maanden, jaren
3	Een analoge en een digitale tijdsaanduiding aflezen en vergelijken.	Analoge en digitale uurwerken
4	Tijdsaanduidingen, openings- en sluitings-tijden correct interpreteren. (9)	
5	De tijd aflezen van een tabel met uurgordels.	Tijd in de wereld
6	Weten wat zomer- en wintertijd betekenen en enkele voor- en nadelen opnoemen.	Zomer- en wintertijd - Voordelen: energiebesparing, langer licht ... - Nadelen: aanpassingsproblemen ...
7	De basiselementen van onze tijdrekening verwoorden en vergelijken met een andere tijdrekening.	De basiselementen van een tijdrekening

8	Respectvol omgaan met verschillen in onze multiculturele samenleving. (3)	De belangrijke feesten en periodes
9	Een kalender hanteren om gebeurtenissen uit hun eigen leven in de tijd te situeren. (10)	De kalender, de agenda
10	Gebeurtenissen uit het eigen leven chronologisch ordenen en situeren op een tijdsband. (12)	Ordering van gebeurtenissen uit het eigen leven De aanduiding van die gebeurtenissen op een tijdsband
11	Een stamboom samenstellen.	Begrippen: stambomen en generaties
12	De duur tussen gebeurtenissen en de duur van generaties correct bepalen. (10)	Stamboom tot twee generaties terug
13	De grote historische periodes opnoemen en chronologisch ordenen.	De grote periodes van de geschiedenis:
14	Besef hebben van het verschil in duur van deze periodes.	- Oudste Tijden of Prehistorie (vanaf 2,5 miljoen jaren geleden tot 35ste eeuw v. Chr.)
15	Deze periodes op een tijdsband voorstellen. (12)	- Oude Nabije Oosten (35ste eeuw - 10de eeuw v. Chr.) - Klassieke Oudheid (10de eeuw v. Chr. - 5de eeuw n. Chr.) - Middeleeuwen (5de eeuw - 15de eeuw) - Nieuwe Tijd (15de - 18de eeuw) - Nieuwste Tijd (19de eeuw - 1945) - Eigen Tijd (na 1945)
16	Belangrijke gebeurtenissen en figuren situeren in de juiste periode en aanduiden op de tijdsband. (12)	
17	Aan de hand van een concreet voorbeeld uitleggen dat een actuele toestand gegroeid is uit het verleden door eenvoudige bronnen en levende getuigen te raadplegen. (13)	
18	Belangstelling tonen voor het verleden, heden en toekomst, hier en elders.	

- 3 Werk in coördinatie met wiskunde.
- 4 Uurregelingen van musea, bioscopen, winkels, doktersraadplegingen, treinen, bussen ... kunnen hiervoor gebruikt worden.
- 7-8 Onder basiselementen van de christelijke tijdrekening wordt verstaan:
- vertrekpunt: geboortjaar van Christus,
 - duur van het jaar: 365 dagen,
 - indeling in 12 maanden van 28 tot 31 dagen,
 - belangrijke feesten en perioden.
- Vergelijk de christelijke tijdrekening bij voorkeur met een tijdrekening die gekend is en/of gehanteerd wordt door leerlingen uit de klas zoals :
- de joodse tijdrekening,
- vertrekpunt: Molad der Schepping = 3760 v. Chr.
 - indeling in 12 maanden (schrikkeljaar 13 maanden)
 - belangrijke feesten en periodes: Paasfeest, Grote Verzoendag, vasten
- de islamitische tijdrekening,
- vertrekpunt: tocht van Mohammed van Mekka naar Medina = 622 n. Chr.
 - indeling in 12 maanden van 29 en 30 dagen
 - belangrijke feesten en periodes: ramadan, nieuwjaar, offerfeest.
- 8 Heeft ook te maken met BUZI 3 en SOVA 16.
- 10-15 Het is niet de bedoeling de leerlingen zelf een tijdsband te laten construeren. Belangrijk is dat zij op een correcte en verzorgde manier gegevens op een tijdsband kunnen aanduiden. Zorg dat er permanent een tijdsband in het klaslokaal aanwezig is.
- 17 Hier kunnen allerlei onderwerpen aan bod komen, zoals:
- de evolutie van instrumenten om de tijd te meten,
 - de evolutie van het bewaren of verspreiden van informatie,
 - de evolutie van het onderwijs,
 - de evolutie van het openbaar vervoer,
 - de evolutie van woonvormen.

4.9 Vrije tijd en toerisme

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

1	Verschillende vormen van vrijetijdsbesteding opnoemen. (32)	
2	De infrastructuur en de mogelijkheden in verband met vrijetijdsbesteding in hun woonomgeving kennen. (33)	Toeristische infrastructuur
3	Verschillende vormen van toerisme herkennen. (32)	Eendagsuitstappen, jeugdreizen, weekendjes uit, reizen als vormen van toerisme
4	Het toerisme verklaren in de ruimte. (14)	Toerisme in de ruimte

5	Het toerisme verklaren in de tijd. (14)	Toerisme in de tijd
6	Beseffen dat budget en groeiende vrije tijd vormen van toerisme beïnvloeden. (34)	Toerisme in functie van budget en vrije tijd
7	De waarde van elke vorm van toerisme inzien. (32)	
8	Enkele waardevolle elementen van het toerisme in de eigen streek opsommen.	
9	Op een kaart van de eigen streek de belangrijkste toeristische bezienswaardigheden terugvinden. (18, 19)	Toeristische bezienswaardigheden van de eigen streek
10	Weten waar je toeristische informatie over je eigen streek vindt. (13)	Folders, informatiedienst, infoblad, gemeente, VVV
11	De belangrijkste toeristische streken van België op een kaart terugvinden. (19)	kust, Ardennen, Kempen, Vlaamse Ardennen, kunststeden

DIDACTISCHE WENKEN

- 4-5 Tracht steeds te vertrekken van wat er leeft in de klas.
Vertrek van een voorbeeld bij de begripsverklaring van toerisme en breid dan uit naar een groter geheel.
- 6 Vergelijk de mogelijkheden van het toerisme nu met vroeger.
- 7 Iedere vorm van toerisme kan waardevol zijn.
- 8-9-10 Informeer bij de toeristische dienst van je gemeente.

4.10 Water

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

1	Aantonen dat water de bron van alle leven is.	Drinkwater, waterwinning
Sectoren waarin water belangrijk is: landbouw, vervoer, recreatie ...
2	Op een kaart enkele stuwmeren of spaarbekkens in de eigen omgeving situeren.	
3	De kringloop van het water kennen.	
4	Inzien dat de mensen zich rond water vestigden.	Water als reden van vestiging

5	Via eenvoudige bronnen of het raadplegen van levende getuigen aantonen dat water een rol speelt en speelde in de vrije tijd. (13)	Water en recreatie in tijd en ruimte
6	Voorbeelden aanwijzen van waterverontreiniging in de eigen leefomgeving.	Waterverontreiniging in de eigen omgeving
7	Enkele middelen opnoemen om zelf de vervuiling van water tegen te gaan.	
8	Enkele middelen opnoemen om zelf waterverbruik te verminderen.	

DIDACTISCHE WENKEN

2	Gebruik een kaart van de eigen regio.	
4	Zij deden dit onder meer omwille van de watervoorziening, de veiligheid, het vervoer, de voedselproductie ...
"Water" komt ook ter sprake in het vak natuurwetenschappen, waar andere aspecten aan de orde zijn. Afspreken met de collega's van dit vak!	

4.11 Wonen

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

1	In eigen omgeving verschillende woonvormen onderscheiden. (27)	Woonvormen: huis in de rij, flatgebouw, villa, sociale woning, boerderij ...
2	Aan de hand van concrete inrichtingselementen landschappen van elkaar onderscheiden. (18)	Landelijk, stedelijk, toeristisch, industrieel landschap
3	Enkele factoren opnoemen die de keuze van woning en woonplaats beïnvloeden. (28)	Afstand tot werk of school
Dichtbij stad of dorp
Landelijke omgeving
Financiële middelen
Beroep
Gezinsgrootte en samenlevingsvorm (gehuwd, ongehuwd, eenoudergezin ...)
4	Enkele elementen opnoemen die het comfort in een woning bepalen.	Verlichting, verluchting, verwarming, isolatie, ruimte voor jezelf, veiligheid ...

5	Leren rekening houden met andere opvattingen en zich hoeden voor vooroordelen. (7)	Criteria om van een huis een thuis te maken
6	Enkele factoren opnoemen die het uitzicht van woningen bepalen, hier en elders. (28)	Naar gelang van het klimaat Naar gelang van het bouw materiaal Naar gelang van het landschap
7	Enkele woonvormen uit het verleden situeren in de tijd en vergelijken met onze woonvormen. (27)	Verschillen in verwarming, bouwstijl, comfort, levenswijze ...

- 1 Neem als uitgangspunt de woonvormen die bij de leerlingen van de klas voorkomen.
- 5 Werk in coördinatie met godsdienst.
- 6 Enkele suggesties zijn
 - in verband met klimaat:
 - onze streken: veelal grote ramen om zonlicht op te vangen, dubbele beglazing, isolatie;
 - koude streken: dubbele muren, overstekende daken;
 - warme streken: kleine ramen en ruiten om de warmte tegen te houden;
 - in verband met bouw materiaal:
 - Vlaanderen: klei, baksteen, rode dakpannen;
 - Ardennen: natuursteen, hout, grijze leidaken.

Evaluatie heeft tot doel na te gaan in hoeverre de leerling de vooropgestelde doelen heeft bereikt.

Dit kan een signaal inhouden naar de leraar: was de les voldoende duidelijk? Hebben zij begrepen wat de kern was? Op welke wijze kan de les/kunnen bepaalde onderdelen beter worden aangebracht? ...

De evaluatie wil hier de efficiëntie en de effectiviteit van het leerproces nagaan.

Traditioneel mikt de evaluatie nog steeds meer op een afwegen van wat het resultaat is van het leerproces: kennen de leerlingen de aangeboden leerinhoud? Is er reeds een minimum aan inzicht aanwezig? Heeft elke leerling de vaardigheid reeds minimaal onder de knie?

De evaluatie gaat het resultaat na: een productevaluatie.

Beide dimensies van een evaluatie moeten steeds in het oog worden gehouden.

Principes voor een goede evaluatie:

- evaluatie is toekomstgericht. Een waardeoordeel uitspreken wordt bekeken in functie van wat komt;

- evaluatie is permanent. Ook tijdens de leerfase krijgt de leraar informatie over de vorderingen van de leerling. Zo zal waar hulp nodig is, bijkomende uitleg worden verschaft, zullen remediërende opdrachten worden ingeschakeld ...;
- evaluatie is gespreid over het schooljaar. Enkel evalueren op het einde van een grote periode is niet wenselijk;
- evaluatie is gericht op alle persoonlijkheidskenmerken. Zij onderzoekt kennis, kunnen, vaardigheden. Ook sociale vaardigheden en attitudes maken deel uit van een harmonische ontwikkeling;
- evaluatie is positief gericht. Vaak hebben onze leerlingen een negatief zelfbeeld vanuit de vele bemerkingen die zij kregen. Hierdoor zijn zij vaak niet meer in staat zichzelf kritisch te beoordelen. Zij zijn zo gewend aan minder goede resultaten dat ze een verdedigingsmechanisme hebben opgebouwd: ze schuiven alle verantwoordelijkheid voor hun slechte resultaten van zich af. Deze vicieuze cirkel kan enkel worden doorbroken door het herhaaldelijk behalen van succes;
- evaluatie groeit naar zelfevaluatie. De mogelijkheid tot zelfevaluatie zal pas geleidelijk kunnen groeien bij het doorlopen van een eerste graad die hun negatieve zelfbeeld afbouwt. De leerlingen zullen stilaan sterk genoeg worden om de eigen tekortkomingen te onderkennen zonder daarbij het gevoel van eigenwaarde te verliezen.

6 UITRUSTING EN DIDACTISCH MATERIAAL

Een klaslokaal waar voldoende nestwarmte is, dat hun eigen lokaal is, heeft de voorkeur.

6.1 Minimale materiële vereisten

- Vlot verplaatsbaar meubilair, liefst tafels en stoelen;
- Een kast die op slot kan.
- Een krijtbord.
- Een prikbord.
- Een tijdsband, voldoende groot.
- Een aantal atlassen.
- Aardrijkskundige kaarten.

6.2 Optimale uitrusting

- Een video.
- Een overheadprojector.
- Een diaprojector.
- Wegenkaarten van België, van Europa.
- Stadsplannen en stafkaart van de omgeving.
- Een wereldbol.
- Eenvoudige historische kaarten.

- Het BSO op nieuwe wegen: naar een vernieuwende evaluatie, kenmerk D/1988/0279/079, VVKSO, 1988, 25 blz.
- Positieve modellen in het beroepsonderwijs - ervaringsuitwisseling tussen scholen die werken aan de sociale weerbaarheid van leerlingen, KBS, 1996, 115 blz.
- Visie op het Beroepssecundair onderwijs, Kl. 64.03, VVKSO, 19 mei 1995, 23 blz.
- Visietekst 'Historische vorming', Kl. 63.01, VVKSO, januari 1997, 36 blz.

8.1 Vakgebonden ontwikkelingsdoelen**1 Dimensie maatschappij****De leerlingen**

- 1 kennen hun rechten en plichten in de school- en leefomgeving.
- 2 leren hun eigen leefomgeving onbevooroordeeld observeren.
- 3 leren respectvol omgaan met verschillende groepen in onze multiculturele samenleving.
- 4 leren opkomen voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en de sociale rechtvaardigheid.
- 5 leren kritisch zijn tegenover zichzelf, de medeleerlingen en het maatschappelijk gebeuren.
- 6 leren besef hebben van verschillende rolverwachtingen jongens - meisjes en zich daar weerbaar tegenover op te stellen.
- 7 leren rekening houden met andere opvattingen en hoeden zich voor vooroordelen.

2 Dimensie tijd**De leerlingen**

- 8 kunnen in een kleine groep voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken.
- 9 kunnen tijdsaanduidingen op uitnodigingen en openings- en sluitingstijden correct interpreteren.
- 10 kunnen een kalender hanteren om gebeurtenissen uit hun eigen leven in de tijd te situeren en om de tijd tussen deze gebeurtenissen correct te bepalen.
- 11 kunnen de begrippen tijdstip, tijdsduur, vroeger, nu, later, dag, week, maand, jaar, generatie en eeuw in verband met tijd hanteren.
- 12 kunnen belangrijke figuren of gebeurtenissen, die in de lessen aan bod komen, op een tijdsband situeren.
- 13 kunnen eenvoudige bronnen en levende getuigen raadplegen.
- 14 illustreren verschillen in tijdsbesteding tussen vroeger en nu, hier en elders.
- 15 kunnen aan de hand van eenvoudig bronnenmateriaal het dagelijks leven van mensen in een andere tijd vergelijken met hun eigen leven.
- 16 ontwikkelen kritische zin bij het omgaan met historische informatie.

3 Dimensie ruimte

De leerlingen kunnen

- 17 de begrippen wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, regio, land, continent en zee in verband met ruimte hanteren.
- 18 aan de hand van concrete inrichtingselementen een landelijk, stedelijk, toeristisch en industrieel landschap van elkaar onderscheiden.
- 19 op een kaart van Vlaanderen of België en op een kaart van andere bestudeerde gebieden, belangrijke plaatsen situeren.
- 20 zich aan de hand van een plattegrond of een kaart oriënteren.
- 21 informatie halen uit wegwijzers, pictogrammen en informatieborden.

4 Thema "de school en haar omgeving"

De leerlingen

- 22 herkennen door gericht waarnemen of na onderzoek een aantal landschappen in de eigen omgeving.
- 23 kunnen de verschillende nationaliteiten binnen de school of leefomgeving bepalen, in grafiek zetten en op de wereldkaart plaatsen.
- 24 kunnen het stratenplan van de gemeente gebruiken.
- 25 kunnen de gemeente situeren in een ruimere omgeving.
- 26 kunnen de gevaarlijkste punten in de buurt van de school aanduiden en weten hoe ze hun gedrag moeten aanpassen aan die gevaarsituaties.

5 Thema "de woning"

De leerlingen kunnen

- 27 verschillende woonvormen in tijd en ruimte situeren.
- 28 het wonen in functie van het klimaat, het bouw materiaal, het landschap, de samenlevingsvorm, de levensstijl en de beroepsactiviteit verklaren.

6 Thema "de stad in verleden en heden"

De leerlingen

- 29 kunnen factoren opnoemen die het ontstaan van een stad verklaren.
- 30 herkennen en verklaren in een stad sporen uit het verleden.
- 31 hebben inzicht in de functies van een stad en kunnen de voor- en de nadelen van het stadsleven verduidelijken.

7 Thema "de vrijetijdsbesteding"

De leerlingen

- 32 kennen verschillende vormen van vrijetijdsbesteding aansluitend bij hun eigen leefwereld.
- 33 kennen de infrastructuur en mogelijkheden in verband met vrijetijdsbesteding in hun woonomgeving.
- 34 kunnen met geld omgaan.

8 Thema "actualiteit"

De leerlingen kunnen

- 35 informatie verzamelen over een actuele gebeurtenis.
- 36 een actuele gebeurtenis situeren in tijd en ruimte.
- 37 hun eigen mening over een actuele gebeurtenis verduidelijken.

8.2 Vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen

SOCIALE VAARDIGHEDEN

De leerlingen kunnen

- 1 zich als persoon present stellen: uitkomen voor een eigen mening en respect opeisen voor de eigen lichamelijke en seksuele ontwikkeling.
- 2 respect en waardering voor anderen opbrengen: de eigenheid van medeleerlingen accepteren en waarderen.
- 8 opkomen voor de eigen rechten en voor de rechten van anderen uit de groep.
- 16 De leerlingen kunnen uit aangeboden informatie, leef- en omgangsgewoonten binnen gezinnen of culturen weergeven en hun eigen gedrag daartegenover verwoorden en bespreekbaar stellen.

GEZONDHEIDSEUCATIE

De leerlingen

- 8 zien in dat hun gedrag invloed heeft op de eigen veiligheid en die van anderen.
- 9 kunnen enkele veilige en onveilige situaties in hun eigen leefomgeving identificeren en kunnen voorbeelden geven van preventieve maatregelen.
- 10 kennen het verkeersreglement en de veiligheidsvoorschriften voor voetgangers, (brom)fietsers, passagiers en kunnen ze toepassen.

OPVOEDEN TOT BURGERZIN

De leerlingen

- 3 kunnen voor conflicten in de omgang met leeftijdgenoten oplossingen bedenken en zijn bereid om ze uit te voeren.

